

Bargieł, Barabara / Florek, Marek

Drugi sezon badań wykopaliskowych na cmentarzysku kultury pucharów lejkowatych w Pawłowie, stan. 3, pow. Sandomierz

Archeologia Polski Środkowowschodniej 6, 14-19

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BARBARA BARGIEŁ, MAREK FLOREK

DRUGI SEZON BADAŃ WYKOPALISKOWYCH NA CMENTARZYSKU KULTURY PUCHARÓW LEJKOWATYCH W PAWŁOWIE, STAN. 3, POW. SANDOMIERZ

W sezonie 1999 na stan. 3 w Pawłowie, gm. Zawichost, woj. świętokrzyskie (por. B. Bargieł, M. Florek 2000, s. 24-32) rozpoznano prawdopodobnie centralną część cmentarzyska, w której zarejestrowano przynajmniej jedną dużą konstrukcję słupową przebiegającą wzdłuż linii E-W nakrywającą płaskie groby w obstawach kamiennych kultury pucharów lejkowatych (KPL).

W r. 2000 zamierzano w pierwszej kolejności przebadać dalszą część konstrukcji słupowej oraz partie stanowiska przylegające do niej od południa i północy. W tym celu nawiązano się bezpośrednio do wykopów z sezonu poprzedniego. Chciano w ten sposób uzyskać informacje na temat obszaru stanowiska, ilości konstrukcji słupowych, ich wyglądu i kształtu jak również wielkości.¹

Ogółem w ciągu 5 tygodni badań przebadano powierzchnię ponad 320 m² (łącznie w ciągu dwu sezonów obszar 501 m²), przy przeciętnej głębokości od 1,2 do 2,0 m.²

W części centralnej stanowiska badano ciąg dalszy dużej konstrukcji słupowej. Tworzyły ją dwa rzędy dołów posłupowych usytuowanych w przybliżeniu wzdłuż osi E-W. Zadokumentowano 12 dołów w rzędzie północnym i 7 w rzędzie południowym. Łącznie zatem w rzędzie pierwszym o długości ok. 28 m, odsłonięto 20 dołów natomiast w paśmie południowym o długości ok. 26 m 17 dołów – jam posłupowych. Ich średnice wynosiły ok. 40-50 cm, miały prostokątne ścianki i płaskie lub półkuliste rzadziej stożkowe dna. Zagłębione były na 80-100 cm od współczesnej powierzchni (30-60 cm od poziomu zarejestrowania). W niektórych z nich znajdowały się pojedyncze kamienie, mające stabilizować słupy. Oprócz tych śladów po słupach dwie jamy były zupełnie inne. Zlokalizowano je jako ostatnie w jednym i drugim rzędzie w części wschodniej i stanowiły zapewne zamknięcie konstrukcji słupowej. Były to dwie usytuowane naprzeciw siebie koliste jamy o średnicy 80-85 cm, o równych ściankach i płaskich dnach, których głębokość wyno-

siła 85-95 cm od poziomu zarejestrowania. W ich środku znajdowały się wyraźnie czytelne ślady pionowych słupów o średnicy 25 i 15 cm, a więc znacznie mniejszych niż pozostałe.

W ciągu dwóch sezonów odsłonięto i rozpoznano prawdopodobnie całość konstrukcji słupowej którą tworzyły dwa rzędy słupów zorientowane w przybliżeniu wzdłuż linii E-W; pozostałością po nich są doły posłupowe. Odległość między rzędami słupów wynosiła od 6 w partii centralnej konstrukcji do 3 m na jej końcach, natomiast między poszczególnymi słupami od ok. 1,0 do 1,8 m (przeciętnie 1,5 m). Słupy stanowiły zapewne elementy nośne ścian. Mniej więcej w 2/3 długości omawianej konstrukcji licząc od strony zachodniej, znajdowały się dodatkowe wewnętrzne słupy dzielące ją na dwie części. Nie można też wykluczyć, że były to elementy wspierające dach lub jakąś inną formę zadaszenia. Pełna długość nagrobnej budowli słupowej (zakładając, że w całości została odsłonięta) wynosiła prawie 30 m, zaś jej plan można rekonstruować w formie dwóch wysokich, stykających się podstawami trapezów, bądź płaskiej soczewki, zapewne z wewnętrzną ścianą – przegrodą w najszerszym miejscu (ryc. 1, 2). Otwartą sprawą jest, czy budowla konstrukcji słupowej nakryta była nasypem ziemnym. W świetle poczynionych dotychczas obserwacji wydaje się to mało prawdopodobne. Wewnątrz budowli znajdowało się siedem grobów KPL (wszystkie odsłonięte w 1999 r.), z których trzy posiadały intencjonalne wyposażenie.

Na S od dużej konstrukcji odsłonięto najprawdopodobniej drugą, dużo mniejszą konstrukcję słupową, z którą wiązać należy 6 dołów posłupowych. Doły te swoimi wymiarami i wypełniskiem nie różnią się od należących do dużej budowli słupowej. Obiekt ten obecnie można rekonstruować jako prostokątną budowlę o wymiarach ok. 4,5 x 3,8 m, osią dłuższą zorientowaną równoległe do dużej konstrukcji słupowej. W każdej ze ścian znajdowały się po trzy słupy – dwa narożne i jeden środkowy. Nie zarejestrowano pozostałości słupa w narożniku SE (być może był on wkopany tylko w brunatną warstwę gleby, stąd nie udało się go zaobserwować, bądź uległ zniszczeniu przez późniejsze wkopy, które zaburzyły układ warstw w tej części wykopu), oraz środkowego słupa w ścianie wschodniej, który najprawdopodobniej znajduje się w obrębie świadka profilowego.

Na zewnątrz budowli słupowej, po jej południowej stronie odsłonięto na głębokości 3 groby z konstrukcjami kamiennymi (obiekt 16, 17, 19) oraz jeden na północnej (obiekt 18).

¹ Uczestnicy badań składają p. Krystynie i Tomaszowi Borkowskiemu – właścicielom terenu serdeczne podziękowania za ogromną życzliwość i wszechstronną pomoc w trakcie prowadzenia prac archeologicznych.

² Badania na zlecenie Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach poza WKZ w Kielcach finansowali UMCS w Lublinie i Burmistrz Zawichostu, któremu w tym miejscu serdecznie dziękujemy. Konsultantami prac byli prof. dr H. Maruszczak i doc. dr J. Gurba z UMCS. Ponadto prace terenowe wizytowali prof. dr h. R. Schild z IAI PAN w Warszawie i dr J. Bąbel z Muzeum w Ostrowcu Świętokrzyskim. W pracach uczestniczyli studenci archeologii UMCS.

Do najbardziej interesujących należały groby – obiekt 17 i 19. W pierwszej fazie eksploracji miały kształt dużego trapezowatego bruku, dopiero poniżej rozdzieliły się na dwie odrębne, lecz stykające się ze sobą jamy grobowe (ryc. 3). Obiekt 17 o kształcie zbliżonym do trapezu posiadał wymiary ok. 2,3-2,0 x 1,6-2,2 m i zorientowany był wzdłuż osi E-W. Głębokość jamy grobowej mierzona od stropu do dna wynosiła ok. 50-55 cm, a jej wypełnisko stanowiły różnej wielkości kamienie. Ścianki wyłożono płaskimi kamieniami, a na dnie na nieregularnym bruku znajdowały się słabo zachowane szczątki trzech osobników. Kobieta zmarła w wieku 20-25 lat (por. W. Kozak-Zychman, w tym tomie) spoczywała przy ścianie południowej, druga kobieta w części północnej a obok jej stóp znajdowało się skupisko kości należących do dziecka w wieku ok. 4 lat. Szkielety osobników dorosłych spoczywały w pozycji wyprostowanej na plecach, głowami zorientowane na zachód. Ze względu na zły stan zachowania nie sposób określić ułożenia szczątków dziecięcych. Pochówek nie posiadał wyposażenia grobowego. W wypełnisku jamy znaleziono fragment ceramiki KPL i konkreć z krzemienia turońskiego, które dostały się tam zapewne przypadkowo.

Kolejny grób – obiekt 19 – dostawiony był od wschodu do omówionego obiektu 17. Jama grobowa miała kształt w przybliżeniu prostokątny o wymiarach 2,40 x 1,0-0,6 m. Podobnie jak poprzednia w całości wypełniona była kamieniami, na dnie wyłożonym brukiem płaskich kamieni spoczywał szkielet mężczyzny (?) w wieku ok. 20-30 lat, w pozycji wyprostowanej z głową zwróconą na W. Wyposażenie grobu stanowił drapacz na wiórowcu z krzemienia świeciechowskiego, znaleziony na obok kolan zmarłego.

Trzeci grób znajdujący się w tej części cmentarzyska posiadał analogiczną konstrukcję, różnił się natomiast orientacją. Pochowano w nim kobietę w wieku około 30-40 lat w pozycji wyprostowanej na plecach, z głową zwróconą w kierunku północnym. Pochówek pozbawiony był wyposażenia.

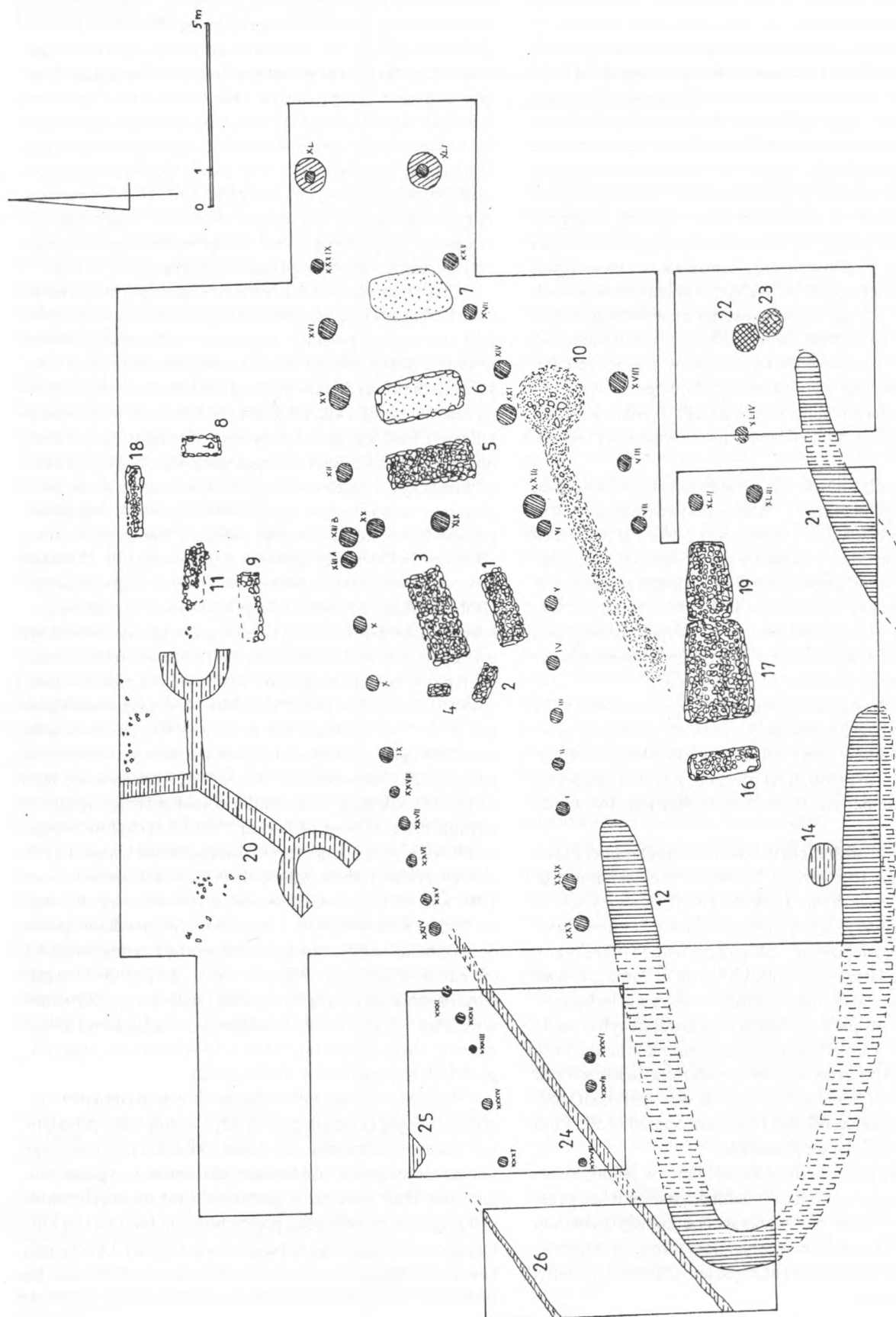
Ostatni grób odsłonięto w północno-wschodniej części wykopu tuż przy jego brzegu. W słabo czytelnej jamie grobowej, rysującej się dopiero kilkanaście cm powyżej dna, na którym znajdowały się pojedyncze, płaskie kamienie spoczywał dobrze zachowany szkielet dorosłego mężczyzny w wieku 30-35 lat zorientowany głową na W. Jama grobowa w przeciwieństwie do innych grobów zasypana była czystym lessem, w stropie wypełniska znajdował się tylko wąski podłużny bruk kamienny oraz pojedyncze kamienie. Przy zmarłym, nieco powyżej miednicy znaleziono jeden odłupkę z krzemienia świeciechowskiego, zaś w wypełnisku jamy odłupkę z surowca turońskiego i fragment ceramiki KPL. Poza tym grób nie posiadał wyposażenia.

Odsłonięto ponadto dwie koliste jamy w południowo-wschodniej części wykopu. Wypełnisko stanowił less przemieszany z humusem. Nie zawierały one żadnego materiału zabytkowego. Oba obiekty identyczne w formie, są najprawdopodobniej związane z cmentarzyskiem chociaż ich funkcji nie można określić.

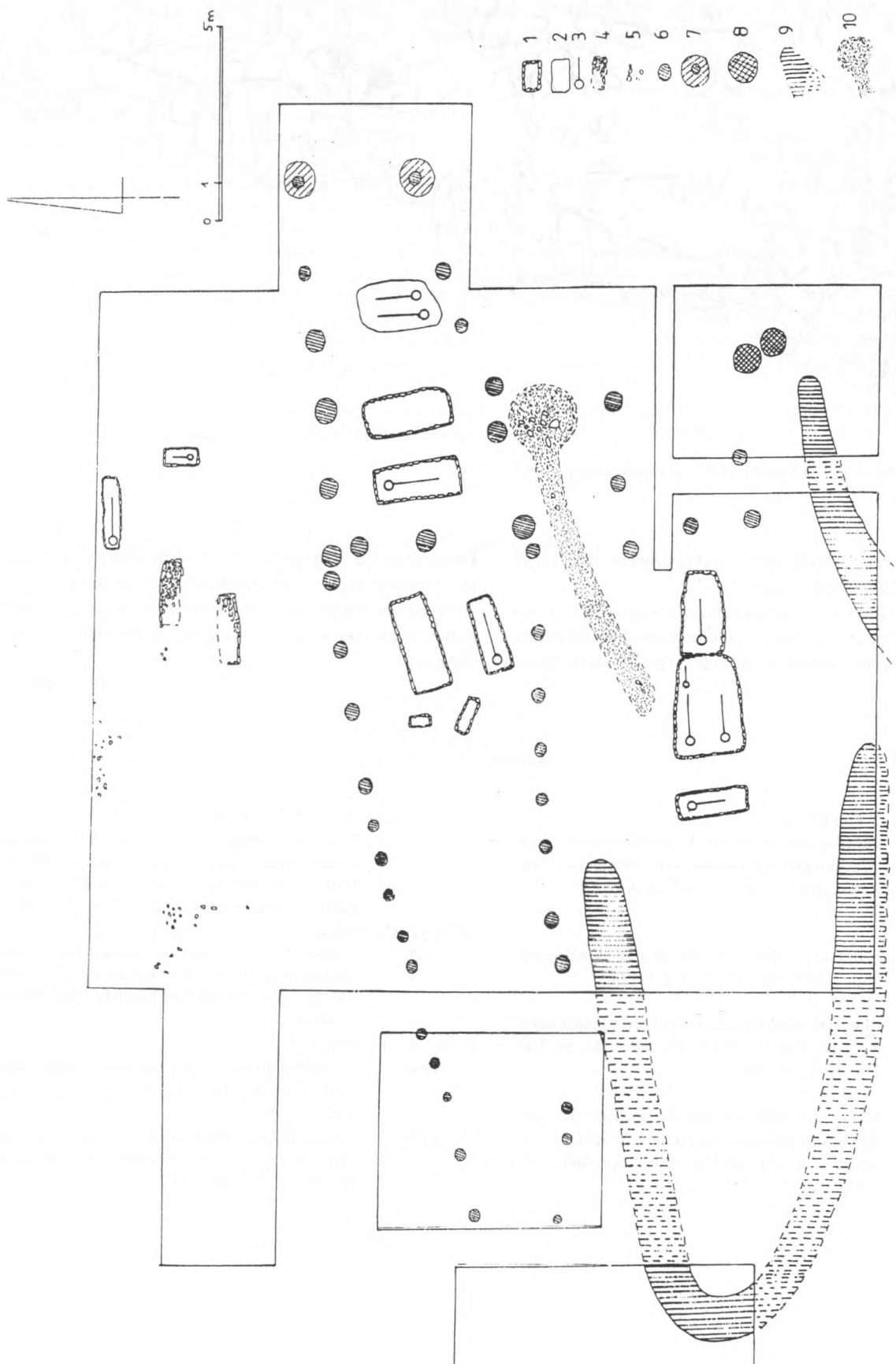
W części SW wykopu na niewielkiej jak na razie przestrzeni odsłonięto kolejny obiekt. Był to podkowiasty w planie rów ramionami skierowany w kierunku wschodnim. Szerokość rowu w partii stropowej wynosi około 140-180 cm, głębokość 110 do 150-160 cm (liczona od współczesnej powierzchni), przy czym obiekt wypłyca się w kierunku zakończenia ramion. W wypełnisku znaleziono drobne fragmenty ceramiki, okruch i odłupki krzemienne, głównie z krzemienia turońskiego, makrodrapacz oraz fragment kości zwierzęcej. Wydaje się, że podkowiasty rów stanowi jeden z elementów struktury przestrzennej cmentarzyska KPL. Być można należy go interpretować jako rodzaj „glinianki”, skąd pobierano ziemię na nasypy nad grobami, bądź też jako element ograniczający teren związany z grobami (obiektami) 16, 17 i 19.

Cmentarzysko w Pawłowie na stan. 3 po dwóch sezonach badań jawi się jako jeden z najciekawszych obiektów KPL na ziemiach polskich do którego trudno znaleźć bezpośrednie analogie. Wyjątkowa jest zwłaszcza odkryta w całości duża budowla słupowa jak też cała struktura przestrzenna cmentarzyska. Odkryte groby nie zawierały pochówków ludzkich, bądź ich stan zachowania był bardzo zły stąd trudności przy określeniach antropologicznych. Nie mniej należy zaznaczyć, że zarówno w grobach wewnątrz konstrukcji jak i poza nią pochowani zostali osobnicy młodzi. Najstarszy pochówek reprezentuje grób kobiety (?) zmarłej w wieku 50 lat (gr. 5). Do interesujących należy ponadto ob. 17 w którym pochowano trzech osobników – dwie kobiety i dziecka. Groby płaskie o większej ilości pochowanych w nim osobników nie należą do częstych – jeżeli już to przede wszystkim występują pochówki podwójne. Na Płaskowyżu Nałęczowskim groby potrójne – gr. XII/11 odkryto w Lesie Stockim, cment. B (L. Gajewski 1952/53, s. 146-147), Nałęczowie Kolonii, gr. 7 i 16 (J. Gurba 1969, s. 77, 85), Klementowicach, stan. XIV (gr. 7), w którym pochowano kobietę, mężczyznę i dziecko (A. Uzarowiczowa 1970, s. 499), Karmanowice, stan. 35 (gr. 35) należący do osobnika dorosłego (mężczyzna ?) i dwójki dzieci (J. Nogaj-Chachaj 1990, s. 13) i być może Klementowice, stan. VI, gdzie pod dużą pokrywą kamienną odsłonięto szkielet i dwie czaszki dziecięce (A. Uzarowiczowa 1968, s. 81-82). Z innych stanowisk wymienić należy wymienić Malice Kościelne, stan. 1, gr. 16/3 w którym odkryto prawdopodobnie szczątki kobiety, mężczyzny i małego dziecka (W. Kozak-Zychman, E. Pilarska 1999, s. 38). Pochówki z czterema osobnikami należą do zupełnej rzadkości np. Karmanowice, stan. 35, gr. 37 – dwóch dorosłych osobników i dwoje dzieci (J. Nogaj-Chachaj 1990, s. 13) i Sarnowo, stan. 1A, gr. 4/5 (Z. Kapica 1986, s. 93-94, tab. 2).

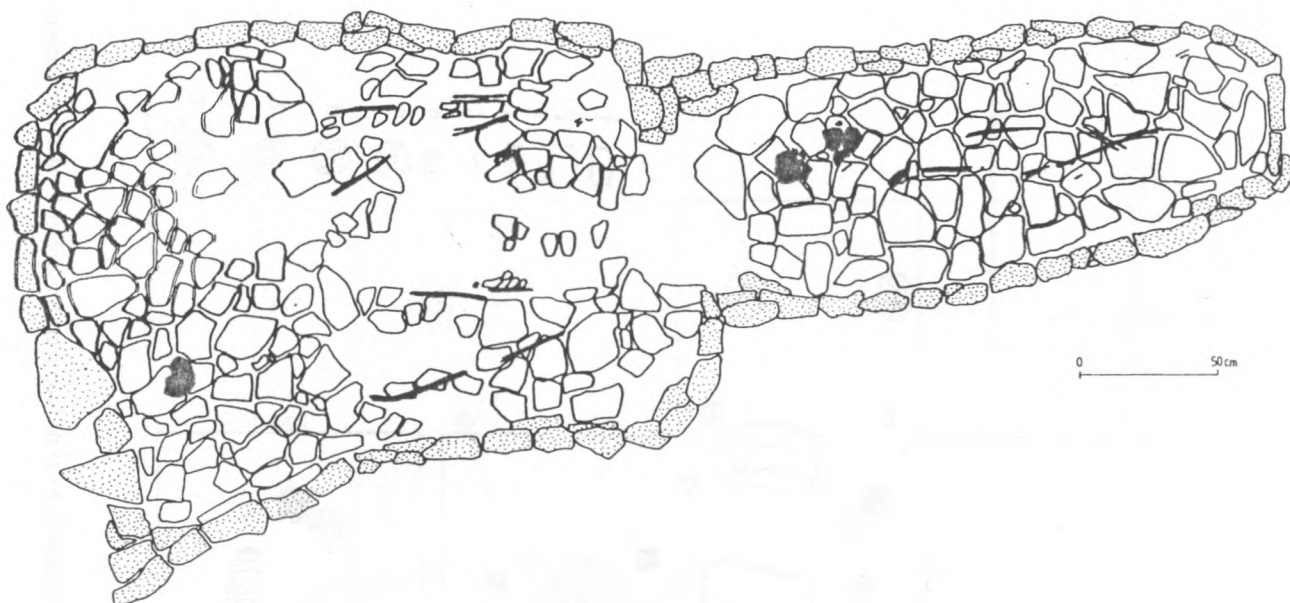
Wyposażenie grobów odkrytych w tym roku jest niezwykle ubogie (jeden drapacz), gdyż znajduwane pojedyncze fragmenty ceramiki, czy drobne odłupki krzemienne zapewne nie mogą być traktowane jako celowe wyposażenie grobowe. Brak inwentarzy grobowych jest zresztą charakterystyczną cechą obrządku pogrzebowego ludności tej kultury (por. cmentarzyska w Nałęczowie Kolonii, Drzewcach Kolonii). Dlatego też groby ze stanowiska 3 w Pawłowie na podstawie formy konstrukcji kamiennych oraz lokalizacji

Ryc. 1. Pawłów, stan. 3. Plan ogólny odkrytych obiektów neolitycznych. 1 – groby konstrukcji kamiennej, 2 – groby jamowe, 3 – pochówki, 4 – bruki (domniemane groby), 5 – skupiska kamieni, 6 – doły postłupowe, 7 – jamy ze śladami słupów, 8 – inne jamy, 9 – rowy, 10 – jama z „korytarzykiem”.

Ryc. 2. Pawłów, stan. 3. Plan ogólny obiektów na poziomie odkrycia. 1 – groby konstrukcji kamiennej, 2 – groby jamowe, 3 – pochówki, 4 – bruki (domniemane groby), 5 – skupiska kamieni, 6 – doły postępowe, 7 – jamy ze śladami słupów, 8 – inne jamy, 9 – rowy, 10 – jama z „korytarzykiem”.

Ryc. 3. Pawłów, stan. 3. Obiekt 17 i 19 – poziom odkrycia pochówków.

w obrębie przestrzeni nekropolii należy bezsprzecznie łączyć z kulturą pucharów lejkowatych.

Dotychczasowe rozpoznanie terenu w sąsiedztwie wykopów sugeruje, że w pobliżu, przede wszystkim od strony południowej winny znajdować się kolejne groby o konstrukcji

kamiennej. Ze względu na rangę stanowiska oraz fakt, że teren ten jest intensywnie użytkowany rolniczo, co zagraża zniszczeniem znajdujących się tu obiektów archeologicznych konieczna jest kontynuacja ratowniczych badań wykopaliskowych.

LITERATURA

- Bargiel B., Florek M.
2000 Pierwszy sezon badań wykopaliskowych na cmentarzysku kultury pucharów lejkowatych w Pawłowie, stan. 3, woj. świętokrzyskie, APŚ, t. 5, s. 25-32.
- Gajewski L.
1952/53 Kultura czasz lejkowatych między Wisłą a Bugiem, Ann. UMCS, sec. F, vol. 4, s. 1-194.
- Gurba J.
1969 Materiały kultury czasz (pucharów) lejkowatych z okolic Nałęczowa w pow. puławski, St. Mat. Lub, t. 4, s. 67-99.
- Kapica Z.
1986 Identyfikacja antropologiczna pochówków z osady kultury pucharów lejkowatych (KPL) w Sarnowie (stan. 1A), woj. Włocławek, Spr. Arch., t. 38, s. 91-107.
- Kozak-Zychman W., Pilarska E.
1999 Materiały antropologiczne z grobów ludności kultury pucharów lejkowatych, ceramiki sznurowej i mierzanowickiej w Malicach Kościelnych (stan. 1), woj. świętokrzyskie, APŚ, t. 4, s. 38-40.
- Nogaj-Chachaj J.
1990 Czwarty sezon badań cmentarzyska kultury pucharów lejkowatych w Karmanowicach (stan. 35), gm. Wąwolnica, woj. lubelskie, Spr. UMCS, s. 10-18.
- Uzarowiczowa A.
1968 Nowy typ grobu kultury pucharów lejkowatych z Klementowic, pow. Puławy, WA, t. 33, s. 179-188.
1970 Cmentarzysko kultury pucharów lejkowatych na stanowisku XIV w Klementowicach, pow. Puławy, WA, t. 35, s. 492-512.

BARBARA BARGIEŁ, MAREK FLOREK

**THE SECOND SEASON OF EXCAVATIONS AT A CEMETERY OF THE FUNNEL BEAKER CULTURE IN PAWŁÓW,
SITE 3, SANDOMIERZ DISTRICT**

In the season of 2000 a further part of a big post construction was studied as well as parts of a site directly adjoining from the south and north. The post construction was formed by two rows of postholes situated roughly along the east-west axis. Twelve postholes were documented in the northern row and seven in the southern row. The total number of postholes in the first row, which is 28 m long, is now 20, while in the southern row, which is 26 m long, there are 17 postholes. The posts most probably formed bearing elements for the walls a grave construction or supported a roof or some form of roofing. The full length of the construction (assuming that it has been excavated entirely) measured almost 30 m, while its plan can be reconstructed as two high trapeziums joined at the base, or a flat lenticle with an internal wall – a division in the widest part.

Within the post construction no remnants of graves were found in this season. On the other hand, outside the construc-

tion, on the southern side, three graves with stone construction were discovered (features 16, 17, 19). Additionally one grave was found on the northern side (feature 18). Feature 17 is particularly interesting because it represents a multiple burial, which is not common among the people of the Funnel Beaker culture. This grave contained three individuals – two women and a child.

The grave furniture in the burials discovered in this season is unusually modest – one end-scraper made of Świeciechów flint from feature 19. The reason for this is that the individual fragments of pottery of small flint flakes surely cannot be treated as deliberate grave furniture. The absence of grave inventories is however quite characteristic for the burial rites of the people from this culture.

An area of more than 320 sq. m was studied at an average depth of 1,2 to 2,0 metres.

Katedra Archeologii UMCS w Lublinie

Wojewódzki Oddział Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Sandomierzu

Uniwersytet Warszawski
Instytut Archeologii
Biblioteka
ul. Żwirki i Wigury 97/99
02-089 Warszawa
tel./fax: 823-11-62